

Daniel Wilk

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

POLITYKA RZĄDU WOBEC ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH W LATACH 2008–2016 A KRYZYS POLITYCZNY W MACEDONII

Daniel Wilk. The Government's Policy Towards Non-Governmental Organisations in 2008-2016 and the Moldavian Political Crisis.

The plan to build a stable state in which two ethnic groups living in Macedonia could coexist was set forth in the framework agreement of 31 August 2001 referred to as the Ohrid Framework Agreement. Creating beneficial conditions for the activity of civil society organisations was one of the main points of the framework agreement.

After the VMRO-DPMNE party gained power in 2006 and the Prime Minister Nikola Gruevski took authoritarian direction, non-governmental organisations became one of the main entities intended for liquidation. VMRO-DPMNE limited their access to financing and media, demonised them, and imposed restrictions on their activists, considered traitors of the nation.

The Macedonian phone hacking scandal from 2015 revealed many irregularities, including attempts to eradicate non-governmental organisations and their activists. At the same time, it awakened the lethargic and scared civil society. The scale of the protests that started in May 2015 convinced the participants that they were able to revolutionise the Macedonian political arena and to take matters into their own hands.

New independent associations and organisations wishing to change the politics of the state were created. For the first time, the citizens united across ethnic divides.

Key words: civil society, non-governmental organisation, VMRO-DPMNE, colour revolution, Ohrid Framework Agreement.

Wprowadzenie

Porozumienie pokojowe z Ochrydu, podpisane 13 sierpnia 2001 r. przez rząd Republiki Macedonii, a także przedstawiciele mniejszości albańskiej zakończyło krótki konflikt zbrojny, który wybuchł na granicy Macedonii i Kosowa. Jednym z podstawowych warunków stabilizacji targanego konfliktem etnicznym państwa było stworzenie instytucjonalnych i społecznych warunków dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Zdaniem gremiów Unii Europejskiej (UE) aktywnie działające organizacje pozarządowe dzięki oddolnym inicjatywom stymulującym obywateli do uczestnictwa w życiu publicznym stanowią antidotum na kryzysy etniczne w heterogenicznych społeczeństwach. Nic więc dziwnego, iż Wspólnota europejska uzależniła akcesję Macedonii m.in. od prawidłowego rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

W latach 2001-2006, głównie dzięki mediacjom UE, stworzono ramy prawne, a także zaplecze instytucjonalne dla rozwoju organizacji pozarządowych. Rządząca w tym okresie partia Socjaldemokratyczny Związek Macedonii (SDSM) realizowała postanowienia umowy ramowej, która zdaniem ich politycznych przeciwników dawała zbyt duże uprawnienia mniejszości albańskiej. Politycy opozycyjnej w tych latach partii Wewnętrzna Macedońska Organizacja Rewolucyjna Organizacja – Demokratyczna Partia Macedońskiej Jedności Narodowej (WMRO–DPMNE) wyrażali opinię, iż porozumienie ochrydzkie nie zostało oparte na kompromisie pomiędzy dwoma zwaśnionymi stronami, lecz uwzględniało głównie interesy strony albańskiej.

Biorąc pod uwagę argumenty stawiane przez obie strony konfliktu, trudno oprzeć się wrażeniu, iż Albańczycy w umowie ramowej zamieścili niemal wszystkie cele rekomendowane w trakcie negocjacji pokojowych. Ten fakt sprawił, iż opinia publiczna w Macedonii nie mogła pogodzić się z rozszerzeniem uprawnień, jakie nabyła mniejszość albańska. Macedończycy byli jednak w stanie przemilczeć status mniejszości albańskiej w Macedonii, ponieważ zależało im na akcesji do UE i NATO. Integracja z UE dawała szansę na stabilizację w regionie i poprawę sytuacji ekonomicznej w kraju.

Greckie weto wyrażone w 2008 r. na szczycie NATO w Bukareszcie, spowodowane konfliktem o nazwę postjugosłowiańskiej republiki, wstrzymało akcesję Macedonii do struktur Paktu Północnoatlantyckiego. Podobne stanowisko Grecja przyjęła w sprawie członkostwa Macedonii w UE. Zablokowanie Macedonii zbiegło się z dojściem do władzy partii WMRO–DPMNE, która wykorzystwała antygreckie i antyunijne nastroje macedońskiego społeczeństwa, rozczarowanego sposobem, w jaki ich ojczyzna została potraktowana przez europejskich sojuszników.

Konserwatywny i nacjonalistyczny program wyborczy WMRO–DPMNE z 2008 r. znalazł poparcie Macedończyków, ponieważ większość społeczeństwa obawiała się zbyt dużych ustępstw na rzecz mniejszości albańskiej. Mimo wdrażania postanowień porozumienia pokojowego Albańczycy domagali się coraz większej autonomii. Macedońskie społeczeństwo z dużą nieufnością podeszło do europejskiej polityki wobec Macedonii. W opinii publicznej panowała obawa, iż UE może przychylić się do greckich żądań dotyczących zmiany nazwy państwa.

Premier Nikola Gruevski wykorzystał sytuację do skonsolidowania władzy i obrał kierunek budowy autorytarnego państwa. Ograniczenie wpływu społeczeństwa obywatelskiego stało się głównym celem polityki rządu. Lata 2008–2015 były okresem niekorzystnym dla działalności organizacji pozarządowych. Kryzys polityczny związany z aferą podsłuchową rozpoczęty w 2015 r. doprowadził do przedterminowych wyborów parlamentarnych i dał nadzieję na odrodzenie społeczeństwa obywatelskiego.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie mechanizmów i narzędzi politycznych, jakimi wobec organizacji społeczeństwa obywatelskiego posługiwała się koalicja WMRO – DPMN – Demokratyczna Unia na Rzecz Integracji (DUI), a także pokazanie, w jaki sposób społeczeństwo obywatelskie odrodziło się w 2015 r. Autor niniejszego artykułu stawia hipotezę, iż społeczeństwo obywatelskie w Republice Macedonii było ograniczane i zwalczane przez autorytarny reżim, a kryzys polityczny związany z aferą podsłuchową wpłynął na rozwój aktywności obywatelskiej.

W celu weryfikacji niniejszej hipotezy należy postawić następujące pytania badawcze:

- Jakimi mechanizmami wykorzystał Nikola Gruevski, aby przejąć kontrolę nad macedońskim społeczeństwem?
- Z jakimi głównymi problemami muszą zmagać się organizacje pozarządowe w Macedonii?
- Czy i w jaki sposób macedońskie społeczeństwo zareagowało na aferę podsłuchową?
- Czy wspólne akcje protestacyjne przyczyniły się do zbliżenia spolaryzowanego społeczeństwa?

Istotną kwestią jest wyjaśnienie terminu społeczeństwo obywatelskie. Dla potrzeb niniejszego artykułu autor pragnie posłużyć się definicją społeczeństwa obywatelskiego, która została wypracowana w tradycji liberalnej. Wybór jest uzasadniony ze względu na fakt, iż prawo UE w swych traktatach obejmuje sferę obywatelskiej aktywności, z tradycji liberalnej czerpie podstawę do definiowania, czym społeczeństwo obywatelskie jest i czym być powinno.

„Społeczeństwo obywatelskie to wiele form związków społecznych i stowarzyszeń, które z istoty swojej nie są polityczne, choć mogą się wyrażać poprzez politykę. Należy do nich zaliczyć rodziny, wspólnoty sąsiedzkie, różnego rodzaju dobrowolne organizacje, związki zawodowe, małe przedsiębiorstwa, wielkie korporacje i wspólnoty religijne” [37, s. 30].

Jeśli chodzi o społeczeństwo obywatelskie, obecnie w unijnym prawodawstwie funkcjonuje jego definicja zaproponowana w 1999 r. przez Komitet Ekonomiczny i Społeczny. W wydanej przez tę instytucję opinii „zorganizowane społeczeństwo obywatelskie” zostało określone jako: „zgromadzenie wszystkich struktur organizacyjnych, których członkowie służą interesowi ogólnemu, w ramach procesu demokratycznego opartego na dyskursie i

konsensusie, odgrywających równocześnie rolę mediatorów między władzami publicznymi i obywatelami” [30].

Mimo iż Republika Macedonii posiada jedynie status państwa kandydującego, sposób definiowania społeczeństwa obywatelskiego znajduje swoje źródło we wspólnotowym rozumieniu terminu społeczeństwo obywatelskie.

1. Polaryzacja społeczeństwa w Republice Macedonii – etniczna linia podziału

Macedonia, uzyskując niepodległość 8 września 1991 r., stała się państwem dwóch równoległych społeczeństw, które różni język, religia, wyznawane wartości oraz wizje państwa i społeczeństwa. Specyficzny podział systemu partyjnego na dwa osobne segmenty – macedoński i albański – utrudnia tworzenie spójnej polityki rozwojowej państwa [36, s. 103].

W latach 1991–2001 mniejszość albańska, stanowiąca około 23% ludności w ponad dwumilionowym kraju, prowadziła kampanię społeczno-polityczną, której celem było wyeliminowanie dyskryminacji etnicznej. Albańczycy domagali się równego statusu dla swojej religii, języka, dostępu do instytucji publicznych, edukacji i rynku pracy [27, s. 239; 26, s. 210–212].

W pierwszej dekadzie po transformacji wielokrotnie dochodziło do incydentów na tle etnicznym. Nad Macedonią wisiało widmo konfliktu o skali porównywalnej z wydarzeniami w Chorwacji czy Bośni i Hercegowinie. W 1992 r. grupa Albańczyków próbowała utworzyć tzw. Autonomiczną Republikę Ilirii (obejmującą region Tetova, Gostivaru, Kičeva i Debaru). Idea federalizacji kraju i utworzenia albańskiej autonomii na terenie Macedonii była stale obecna w dyskursie polityków reprezentujących interesy mniejszości albańskiej [26, s. 212].

Spór o koegzystencję dwóch grup etnicznych spowodował w 2001 r. krótki konflikt zbrojny, bezpośrednio związany z wojną w Kosowie. Macedoński rząd w lipcu 2001 r. podjął działania mające na celu ograniczenie napływu imigrantów z Kosowa. Decyzja macedońskich polityków spotkała się z ostrą reakcją działającej w północnych regionach kraju albańskiej Wyzwoleńczej Armii Narodowej. Spór zakończono głównie dzięki mediacjom prowadzonym pod auspicjami UE i NATO [26, s. 303–325].

Porozumienie ochrydzkie określiło wprowadzenie pokojowych reform na czterech podstawowych płaszczyznach: obrony pokoju, decentralizacji władzy i zasady używania symboli narodowych, regulacji stosunków pomiędzy Macedończykami a mniejszościami narodowymi, a także edukacji i statusu języka. Istotnym punktem umowy ramowej było zobowiązanie reprezentantów dwóch zwaśnionych grup etnicznych do stworzenia korzystnych warunków dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego [21].

Proces wdrażania umowy ramowej przebiegał zgodnie z wytyczonym planem w latach 2002–2006, analogicznie zbiegając się z latami rządów koalicji. W tym czasie główna partia opozycyjna WMRO–DPMNE i jej lider Nikola Gruevski oskarżyli władzę o zbyt duże ustępstwa na korzyść mniejszości albańskiej [35, s. 310].

Porozumienie pokojowe miało stworzyć fundamenty pod funkcjonowanie multietnicznego państwa. W rzeczywistości Macedonia pozostała krajem dwóch równoległych społeczeństw, posiadających odrębne instytucje, partie polityczne, media oraz system edukacji.

2. Polityka WMRO–DPMNE wobec sektora obywatelskiego w latach 2006–2015

Dzisiejszy obraz konserwatystów sprawujących władzę w Macedonii w żadnym przypadku nie przypomina partii WMRO–DPMNE, która w 2006 r. zdecydowanym krokiem zmierzała do przejęcia władzy. Po rozczarowujących latach rządów SDSM w macedońskiej opinii publicznej dominował obraz kraju skorumpowanego, rządzonego nieudolnie, a także idącego na zbyt duże ustępstwa wobec mniejszości albańskiej. Nikola Gruevski wraz ze swoimi najbliższymi współpracownikami dokonał właściwej analizy nastrojów panujących w kraju i w

2006 r. zaczął głosić konserwatywne i narodowe hasła. Jednocześnie zapewniał obywateli, iż głównym celem macedońskiej polityki powinno być dążenie do integracji z UE i członkostwo w Pakcie Północnoatlantyckim [6].

Pierwsze dwa lata rządów WMRO–DPMNE w koalicji z Demokratyczną Partią Albańczyków (DPA) zapowiadały szybką modernizację kraju. Macedonia stała się bałkańskim liderem procesu integracji z NATO i UE [20]. W latach 2006–2008 odnotowano znaczną poprawę sytuacji gospodarczej. Zwiększono liczbę zagranicznych inwestorów (tym samym spełniono jedną z głównych przedwyborczych obietnic głoszonych przez WMRO). Uproszczone system podatkowy i wprowadzono szereg udogodnień dla inwestorów. Nikola Gruevski stał się regionalnym liderem reform, a WMRO–DPMNE uznawana była za partię nowoczesną, otwartą i proeuropejską [14].

Na początku kwietnia 2008 r. odbył się 20. Szczyt NATO w Bukareszcie. Podczas rozmów na agendzie znalazła się m.in. kwestia rozszerzenia paktu o nowych członków. Ze względu na spór o nazwę państwa między Republiką Macedonii a Grecją ta druga postawiła weto, czym zablokowała akcesję Macedonii do NATO. Grecki sprzeciw podczas szczytu w Bukareszcie można uznać za decydujący czynnik zmiany taktyki sprawowania rządów przez Gruevskiego i WMRO w kolejnych latach. Pozostanie Macedonii poza strukturami dwóch najważniejszych dla jej polityki wspólnot oznaczało brak zapowiadanych w kampanii wyborczej z 2006 r. inwestorów zagranicznych. Akcesja do UE stanowiła motywację do rozwiązywania sporów pomiędzy dwiema grupami etnicznymi zamieszkującymi Macedonię. Z trudem budowany kompromis stanął pod znakiem zapytania.

Wygrywając przedterminowe wybory parlamentarne w 2008 r., WMRO–DPMNE uzyskała jeszcze lepszy wynik niż w poprzednich wyborach [31]. Do koalicji rządowej zaprosiła zwycięską w albańskim bloku partyjnym DUI. Gruevski porzucił proeuropejski kierunek rządzenia i postawił na budowę systemu autorytarnego opartego na ideologii nacjonalistycznej. W trakcie kampanii wyborczej oskarżył UE o niewywiązywanie się z umów i zobowiązań. W tym czasie opinia publiczna była rozczarowana. Macedończycy czuli się oszukani i porzuceni przez międzynarodową społeczność.

Premier Macedonii stopniowo i konsekwentnie usuwał z partii oponentów politycznych. Podjął serię krytykowanych przez międzynarodowe organizacje reform politycznych, mających na celu podporządkowanie swojej władzy niezależnego sądownictwa, a także ograniczył niezależność instytucji państwowych. Przeprowadził skuteczne działania mające na celu koncentrację rynku medialnego w Macedonii [34].

Lider WMRO–DPMNE obsadził wszelkie publiczne stanowiska osobami z kręgu własnej partii. Zachęcał obywateli do zrzeszania się w organizacjach pozarządowych blisko związanych z partią. Takie działanie było możliwe ze względu na słabo rozwinięty prywatny sektor gospodarki państwa w porównaniu z sektorem państwowym.

Wedle oficjalnych raportów publikowanych przez rząd, 18% Macedończyków znalazło zatrudnienie w tzw. budżetówce (średnia krajów OECD wynosi 21%). Oficjalne dane nie uwzględniają pracowników zatrudnionych na umowach cywilno-prawnych. Biorąc pod uwagę dane szacunkowe takich pracowników, w sektorze państwowym zatrudnionych jest aż 40% obywateli [2].

WMRO mobilizowała pracowników zatrudnionych w instytucjach państwowych do uczestnictwa we wszelkiego rodzaju wiecach i marszach poparcia dla rządzącej opcji politycznej. W kraju, w którym poziom bezrobocia szacuje się na około 30% obywateli w wieku ponad trzydzieści lat i więcej niż 53% osób w przedziale wiekowym 18–24, szantaż związany z możliwością utraty pracy i stałego źródła dochodu jest podstawowym elementem represji, stosowanym przez autorytarne rządy WMRO [2].

Macedończycy od wielu lat podchodzą z dużą rezerwą do wszelkiego rodzaju inicjatyw społecznych czy działań związanych z tzw. obywatelskim nieposłuszeństwem. Każda oddolna inicjatywa społeczna kojarzona jest z konkretną opcją polityczną i – zdaniem obywateli – stanowi element taktyki politycznej. 53% obywateli obawia się publicznego eksponowania swoich politycznych opinii. 64% Macedończyków uważa, że ich życie i działania mogą być obserwowane przez służby specjalne [4].

Działania WMRO w zakresie polityki etnicznej były bardzo niekorzystne dla mniejszości albańskiej. Realizacja postanowień porozumienia pokojowego z Ochrydu przestała być istotnym elementem polityki państwa. Postawa DUI, koalicjanta rządowego, który powinien zabiegać o interesy Albańczyków, przybrała pasywny charakter. Partia Aliego Ahmetiego zadowolona z stanowiskami w rządzie i przestała wywierać realny wpływ na swojego koalicjanta [13].

W czasie rządów koalicji WMRO – DUI sytuacja Albańczyków nie uległa poprawie. Mniejszość albańska wciąż czuła się dyskryminowana, jeśli chodzi o dostęp do pracy zarówno w sektorze publicznym, jak i sektorze prywatnym [8].

Pomimo konstytucyjnej gwarancji wolności środków przekazu, zjawisko koncentracji mediów w rękach przedsiębiorców blisko powiązanych z kręgami politycznymi WMRO–DPMNE powodowało, iż dziennikarze zatrudnieni w macedońskich mediach znajdowali się pod silną polityczną presją. W obawie przed konsekwencjami publikacji materiałów niewygodnych dla władzy dziennikarze stosowali autocenzurę. To główny powód braku obecności w macedońskich mediach protestów antyrządowych czy organizacji pozarządowych. Macedońskie media atakowały uczestników demonstracji, w swoich materiałach prezentując ich negatywny obraz i stając w obronie koalicji rządzącej. Analogiczna sytuacja panowała w mediach albańskojęzycznych, nad którymi pieczę sprawowała DUI [12].

3. Kryzys polityczny w Macedonii

Pierwszymi poważnymi oznakami problemów WMRO–DPMNE były protesty studenckie w grudniu 2014 r. na Uniwersytecie Świętych Cyryla i Metodego w Skopiu. Studenci największej macedońskiej uczelni zorganizowali protest w odpowiedzi na projekt ustawy o szkolnictwie wyższym przygotowanym przez Ministra Edukacji Abdilaqima Ademiego (DUI). Nowa ustawa wprowadzała dodatkowy egzamin państwowy tuż przed obroną pracy dyplomowej. Projekt spotkał się z negatywnym przyjęciem, ponieważ ograniczał autonomię uczelni i był sprzeczny z 46. artykułem Konstytucji Republiki Macedonii [8].

W odpowiedzi na protest studencki WMRO–DPMNE zagroziła przygotowaniem rozwiązań legislacyjnych, które zakazywałyby tworzenia studenckich stowarzyszeń. Młodzież akademicka założyła Studenckie Plenum, pierwszą ogólnokrajową organizację chroniącą interesy studentów i walczącą o równy dostęp do edukacji. Pod wpływem nacisków ze strony ruchu studentów Gruevski ugiął się, ponosząc pierwszą poważną porażkę w starciu ze społeczeństwem obywatelskim [11].

Kryzys polityczny, który wstrząsnął opinią publiczną, rozpoczął się w lutym 2015 r. od opublikowania przez lidera opozycji Zorana Zaeva nagrań dokumentujących liczne nadużycia władzy, które miał popełnić premier i podlegli mu ministrowie. Zaev na zwoływanych od połowy lutego konferencjach prasowych prezentował fragmenty nagrań, które otrzymał od oficera wywiadu.

Z nagranych rozmów wynika, iż Nikola Gruevski zlecił służbom specjalnym podsłuchiwanie około 20 tys. osób (około 1% ogółu mieszkańców kraju). Profil inwigilowanych był niezwykle rozległy i dotyczył polityków, artystów, sportowców, urzędników, przedstawicieli wszystkich grup etnicznych zamieszkujących Macedonię. Premier

Macedonii nagrywał również polityków ze swojego bezpośredniego otoczenia oraz własne rozmowy z przedstawicielami rządu [5].

Głównymi bohaterami afery podsłuchowej prócz lidera WMRO–DPMNE zostali Minister Spraw Wewnętrznych Gordana Jankuloska oraz szef kontrwywiadu Sašo Mijalkov. Opublikowane fragmenty rozmów ukazały przestępstwa rządu, takie jak fałszerstwa wyborcze, nadużycia władzy, korupcja, konflikt interesów prywatnych z interesem państwa oraz wymuszenia, szantaż i wyłudzenia stosowane wobec przedstawicieli sektora prywatnego i wobec urzędników [5].

5 maja 2015 r. Zoran Zaev opublikował rozmowy telefoniczne przedstawicieli WMRO związane z okolicznościami śmierci dwudziestoletniego Martina Neskovskiego. 6 czerwca 2011 r. w Skopiu, podczas wiecu zorganizowanego z okazji zwycięstwa w wyborach parlamentarnych partii Gruevskiego, Neskovski został śmiertelnie pobity przez Igora Spasova, policjanta ze specjalnego oddziału. Śmierć Neskovskiego wywołała falę protestów, a policja wraz z członkami WMRO próbowała marginalizować sprawę zamordowanego Macedończyka [9].

Zdaniem policji Neskovski podczas wiecu był pod wpływem narkotyków i zachowywał w sposób agresywny [17]. Opublikowana przez Zaeva seria rozmów pomiędzy premierem Gruevskim a ministrem spraw wewnętrznych Gordaną Jankuloską, jej rzecznikiem Ivo Kotevskim oraz Sašo Mijalkovem, mających na celu zatuszowanie morderstwa, ukazały próbę zrzucenia odpowiedzialności za wydarzenia, jakie rozegrały się na wiecu, w pierwszej kolejności na ofiarę, ale także opozycję [19].

Seria nagrań ukazująca okoliczności śmierci młodego Macedończyka okazała się czynnikiem decydującym dla wybuchu największego od 1991 r. antyrządowego protestu. Społeczeństwo obywatelskie uwierzyło w możliwość wymiany elit politycznych sprawujących władzę w państwie. Kolejne dni maja 2015 r. w Skopiu mijały pod znakiem olbrzymich protestów. Codziennie ulicami stolicy podążało około 10 tys. obywateli domagających się dymisji premiera. Doszło do starć z policją. Przed budynkiem parlamentu powstało miasteczko namiotowe, w którym koczowali protestujący [10].

Najbardziej znaczącym symbolem protestów antyrządowych był ich wieloetniczny wymiar. Po raz pierwszy w historii niepodległej Macedonii można było ujrzeć idących w tym samym proteście Macedończyków i reprezentantów mniejszości albańskiej. Światowe media obiegły zdjęcia protestujących, niosących wspólnie albańskie i macedońskie flagi [33].

Główne stacje radiowe i telewizyjne nie relacjonowały wydarzeń, do jakich doszło w stolicy. Prasa ograniczyła się jedynie do krótkich informacji, nie poświęcając kryzysowi politycznemu miejsca adekwatnego do rangi wydarzenia. W obliczu braku zainteresowania ze strony mediów macedońskie społeczeństwo obywatelskie korzystało z najpopularniejszych serwisów społecznościowych, takich jak Facebook czy Twitter. Za ich pośrednictwem organizowano kolejne zgromadzenia i mobilizowano obywateli, by przyłączyli się do protestów.

W portalu społecznościowym Facebook utworzono wydarzenie, oznaczone hasztagiem #Protestiram, które następnie przerodziło się w ruch społeczny. Powstała szeroka platforma ponad podziałami, której celem było doprowadzenie do przedterminowych wyborów parlamentarnych [28].

Mimo iż spora grupa Albańczyków zachęcona specjalną kampanią zorganizowaną w Internecie przez SDSM przyłączyła się do protestów, większość uznała, iż promowana przez macedońskich polityków idea wspólnych interesów mogących jednoczyć obywateli jest niekorzystna dla mniejszości albańskiej, a dwie grupy etniczne żyjące w Macedonii dzieli zbyt duża różnica interesów i nie da się zbudować płaszczyzny do realizacji wspólnego celu. Albańczycy dali wyraz takiej postawie, organizując własne protesty antyrządowe. Głównym

organizatorem ruchu została opozycyjna albańska DPA. Na transparentach pojawiły się utarte i znane od lat hasła, wzywające do realizacji postanowień z 2001 r.: równego statusu narodowościowego w konstytucji Republiki Macedonii, uznania języka albańskiego za język urzędowy na równi z językiem macedońskim na terenie całego kraju oraz równego dostępu do rynku pracy [9].

W czasie protestów doszło do negocjacji między skompromitowaną władzą a opozycją. Głównym mediatorem w rozmowach został Komisarz UE ds. Europejskiej Polityki Sąsiedztwa i Negocjacji Akcesyjnych Johannes Hahn. Politycy wypracowali kompromisowy plan, którego głównym punktem było powołanie urzędu specjalnego prokuratora mającego przygotować akt oskarżenia wobec polityków, których przestępstwa zostały ujawnione. Poza tym strony ustaliły warunki dotyczące przygotowania przyspieszonych wyborów parlamentarnych, zapewnienia standardów demokracji i równego dostępu do mediów, wyjaśnienia nieprawidłowości przy kompletowaniu list osób głosujących w wyborach (problem tzw. martwych dusz) oraz utworzenia rządu tymczasowego pod kierownictwem nowego premiera i oddania kilku resortów w ręce opozycji [25].

Kiedy w maju protesty antyrządowe osiągnęły apogeum, krajem wstrząsnęła informacja o wydarzeniach, które rozegrały się w trzecim co do wielkości mieście w Macedonii. W weekend 9–10 maja 2015 r. macedońska policja przeprowadziła akcję przeciwko grupie zbrojnej złożonej z etnicznych Albańczyków, którzy zdaniem służb specjalnych przygotowywali zamachy terrorystyczne, mające na celu destabilizację kraju. Policja wkroczyła do dzielnicy w większości zamieszkałej przez Albańczyków, aby dokonać zatrzymania potencjalnych terrorystów. Doszło do zbrojnego starcia pomiędzy mieszkańcami osiedla a macedońską policją, w wyniku której zginęło siedmiu policjantów, a około czterdziestu zostało rannych, w starciu zginęło również czternastu Albańczyków. Zatrzymano trzydzieści osób podejrzewanych o udział w zajściu [7].

Odbiór społeczny akcji antyterrorystycznej przeprowadzonej przez policję okazał się bardzo niekorzystny dla polityków sprawujących władzę. Szybko pojawiły się oskarżenia, iż wydarzenia w Kumanowie miały odwrócić uwagę macedońskiej opinii publicznej od kryzysu politycznego. Macedończycy oskarżyli Nikołę Gruevskiego i WMRO–DPMNE o kolejną próbę obudzenia etnicznych resentymentów i skierowanie dwóch grup etnicznych przeciwko sobie [29].

W odpowiedzi na wydarzenia w Kumanowie 17 i 18 maja 2015 r. doszło do kulminacji protestów antyrządowych, do których przyłączyły się duże grupy Albańczyków protestujących przeciwko zatrzymaniom przedstawicieli mniejszości albańskiej [18]. Po raz pierwszy w historii niepodległej Macedonii mechanizm nastawiania przeciwko sobie dwóch największych grup etnicznych przyniósł skutki odwrotne do zamierzonych.

Kiedy opinia publiczna została poinformowana o osiągnięciu kompromisu i wypracowaniu wraz z UE planu naprawczego, mającego uspokoić sytuację, uliczne protesty stopniowo ustępowały. Na przełomie 2015 i 2016 r. kryzys polityczny w kraju na chwilę ustąpił miejsca w mediach i portalach społecznościowych kryzysowi migracyjnemu.

W kwietniu 2015 r. doszło do drugiego aktu macedońskiej politycznej tragedii. Prezydent Gjorge Ivanow podjął decyzję o zastosowaniu amnestii wobec osób zatrzymanych w postępowaniu o nadużycia władzy, jakie uwidoczniała afera taśmowa. Jedną decyzją prezydenta zniwelowano wysiłek niezależnego śledztwa prokuratorskiego prowadzonego przez Katicę Janewą. W Internecie pojawiły się plotki o próbach odwołania specjalnego prokuratora, podjętych przez WMRO [24].

Reakcja opinii publicznej na wspomniane wydarzenia była niemalże natychmiastowa. Tego samego dnia po podjęciu decyzji o amnestii dla oskarżonych na ulice Skopja wyszło blisko 20 tys. protestujących. Protest przybrał znacznie ostrzejszą formę niż w trakcie

okupowania wejścia do parlamentu z 2015 r. Sfrustrowani obywatele, głównie młodzi ludzie, obrzucili kolorową farbą budynki rządowe, a także pomniki i inne budowle związane z rządowym projektem Skopje 2014 [23].

Zamieszki z kwietnia i maja ze względu na charakterystyczny sposób prezentowania społecznego nieposłuszeństwa były znacznie intensywniejsze niż te z 2015 r., przeradzając się w akty wandalizmu. Ze względu na charakterystyczny sposób strajkowania protesty zostały nazwane „kolorową rewolucją”. Protestujący obrzucili bowiem budynki rządowe i pomniki zrealizowane w ramach programu Skopje 2014 balonami z kolorową farbą [22].

4. Wybory parlamentarne i kontrofensywa WMRO–DPMNE skierowana przeciwko organizacjom pozarządowym

11 grudnia 2016 r. odbyły się w Macedonii przekładane dwukrotnie wybory parlamentarne. W czasie kampanii wyborczej Gruevski oskarżał działające w kraju organizacje pozarządowe o angażowanie się w pracę na szkodę państwa. Sugerował, iż są one stymulowane obcym kapitałem i działają na zlecenie służb wywiadowczych obcych państw.

Wybory potwierdziły obawy obserwatorów, iż ewentualne rozstrzygnięcie zgodnie z sondażami wyborczymi nie rozwiąże problemu, a wręcz przedłuży trwający blisko dwa lata kryzys polityczny. Wybory nieznacznie wygrała WMRO–DPMNE, która uzyskała 38% głosów. W porównaniu z wyborami z 2014 r. WMRO straciła 10% poparcia. Drugie miejsce z wynikiem 36% głosów uzyskała SDSM. W porównaniu z poprzednimi wyborami socjaldemokraci zyskali 15% poparcia. W albańskim bloku zwyciężył dotychczasowy rządowy koalicjant DUI. Partia Alego Ahmetiego uzyskała nieco ponad 7% poparcia, tracąc aż 9% w porównaniu z poprzednimi wyborami. Drugie miejsce (blisko 5% poparcia) zajęła nowa partia: Ruch BESA. Przydział mandatów w parlamencie prezentował się w następujący sposób: 51 mandatów dla WMRO, 49 dla SDSM, 10 dla DUI, 5 dla Ruchu BESA. Wyniki te uwiaryściły istotną rolę albańskiej DUI, która mimo utraty blisko połowy zwolenników okazała się mieć decydujące znaczenie dla utworzenia ewentualnej koalicji rządowej [38].

Tuż po ogłoszeniu wyniku wyborów Nikola Gruevski, przekonany, iż wraz ze swoim dotychczasowym koalicjantem będzie mógł sprawować władzę, rozpoczął kontrofensywę skierowaną przeciwko organizacjom pozarządowym, niezależnym dziennikarzom i politykom opozycji. W wywiadzie telewizyjnym udzielonym w jednym z programów telewizji państwowej Gruevski oskarżył organizacje pozarządowe o działania wywiadowcze na zlecenie obcych państw. Lider WMRO oświadczył, iż wpływy kapitału George Sorosa i opłacanej przez niego Foundation Open Society Macedonia doprowadziły do zafałszowania wyniku wyborów [16].

Milenko Nedelkovski, prowadzący swój autorski program w macedońskiej telewizji i związany z Gruevskim dziennikarz, opublikował na swoim profilu facebookowym zdjęcia wraz z wyszczególnionymi danymi osobowymi, adresami i numerami telefonów osób działających w macedońskich organizacjach pozarządowych, nazywając ten zestaw listą zdrajców. W wymownym komentarzu, opatrzonym zdjęciem sztyletu, Nedelkovski nawoływał do „rozliczenia się” ze zdrajcami narodu.

Prócz gróźb skierowanych przeciwko organizacjom pozarządowym pojawiły się działania w postaci notorycznych kontroli skarbowych, sanitarnych i podatkowych w siedzibach organizacji, które w ostatnich dwóch latach wyrażały sprzeciw wobec polityki WMRO–DPMNE i były zaangażowane w monitorowanie procesu wyborczego. Aktywiści działający we wspomnianych organizacjach obawiają się o swoje bezpieczeństwo. Zmagają się z pogrózkami ze strony osób blisko powiązanych z kręgami WMRO [39].

Podsumowanie

Po wyborach parlamentarnych, które odbyły się w 2008 r., partia WMRO–DPMNE wykorzystwała rozczarowanie społeczeństwa europejską polityką wobec Macedonii. Zwycięskie ugrupowanie obrało kierunek rządów autorytarnych. By zrealizować swoją taktykę polityczną, koalicja WMRO – DUI skoncentrowała rynek medialny, a także podporządkowała własnym interesom organizacje pozarządowe. Nikola Gruevski wprowadził regulacje prawne, które spowodowały podział funduszy przeznaczonych na rozwój społeczeństwa obywatelskiego pomiędzy organizacje o charakterze quasi-partyjnym. Słabo rozwinięty sektor gospodarki sprawił, iż obywatele chcący liczyć na zarobki gwarantujące utrzymanie muszą znaleźć zatrudnienie w instytucjach powiązanych z sektorem państwowym.

Obywatele zmuszeni do pracy w instytucjach publicznych obawiają się aktywnego uczestnictwa w organizacjach pozarządowych w obawie przed utratą pracy. W macedońskiej opinii publicznej panuje również przeświadczenie, iż każda oddolna inicjatywa jest motywowana politycznie.

Organizacje społeczne niepokorne wobec władzy muszą liczyć się z brakiem finansowego wsparcia ze strony państwa, systematycznymi kontrolami przeprowadzanymi przez jej instytucje, brakiem obecności w mediach, a przede wszystkim zastraszeniem, ostracyzmem społecznym i wykluczeniem aktywistów z rynku pracy.

Momentem zwrotnym dla macedońskiej sceny politycznej, a także społeczeństwa obywatelskiego stały się masowe protesty wywołane aferą podsłuchową, ujawnioną w lutym 2015 r. Publikowane przez opozycję fragmenty nagrań nie tylko wywróciły macedońską scenę polityczną, ale obudziły społeczeństwo obywatelskie. Reprezentanci różnych grup etnicznych, wyznaniowych o odmiennym statusie społecznym zaczęli organizować się w stowarzyszenia i fundacje, których głównym celem stała się wymiana elit politycznych.

Protesty z maja 2015 r. zjednoczyły podzielone etnicznie i kulturowo macedońskie społeczeństwo. Po raz pierwszy od 1991 r. można było zobaczyć demonstrantów niosących wspólnie macedońskie i albańskie flagi. Próba manipulacji i skierowania dwóch największych grup etnicznych przeciwko sobie po wydarzeniach z maja 2015 r. w Kumanowie skończyła się niepowodzeniem.

Mimo iż koalicja WMRO – DPMNE – DUI straciła możliwość sprawowania władzy w Macedonii, miejscowe urzędy i instytucje dalej obsadzone były zaufanymi urzędnikami, związanymi z WMRO–DPMNE lub obawiającymi się utraty pracy, gdyby do władzy doszła opozycyjna partia. Na zlecenie rządzącej partii prowadzono działania mające na celu zwalczanie i utrudnianie działalności organizacjom pozarządowym aktywnym w czasie protestów wywołanych kryzysem politycznym. WMRO–DPMNE w mediach zapowiada kontrofensywę skierowaną przeciwko nieprzychylnym stowarzyszeniom i zachęca macedońskie społeczeństwo do rozliczenia z „wrogami ojczyzny”.

1. *Ceban E.*, Democratic awakening in Macedonia: Expecting the unexpected, *Journal of Global Politics and Current Diplomacy*, no 3, Issue 1/2015, http://journal.centruldedic.ro/wp-content/uploads/2016/03/2015_1.pdf (dostęp: 20 I 2017).

2. Commission Staff Working Document The Former Yugoslav Republic of Macedonia Report 2015 Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of Regions EU Enlargement Strategy, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2015/20151110_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf (dostęp: 17 I 2017).

3. Dane Macedońskiego Urzędu Statystycznego, <http://www.stat.gov.mk/OblastOpsto.aspx?id=31> (dostęp: 10 I 2017).

4. *Georgievski B.*, Twitter and Facebook Demolish Macedonia's Wall of Silence, Balkan Insight, 15/05/2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/twitter-and-facebook-demolish-macedonia-s-wall-of-silence> (dostęp: 19 I 2017).
5. Interactive Overview of Macedonia's Largest Wire-tapping Scandal (Transcription of "Bombs"), <http://interactive.aljazeera.com/ajb/2015/makedonija-bombe/eng/index.html> (dostęp: 7 I 2017).
6. Macedonia awaits spring thaw on EU enlargement, <https://euobserver.com/foreign/22758> (dostęp: 12 I 2017).
7. Macedonia charges 30 with terrorism after Kumanovo clashes, BBC News, 11/05/2015, www.bbc.com/news/world-europe-32695909 (dostęp 25 VII 2017).
8. Macedonia Officials Attempted Murder Cover-Up, Opposition Claims, Balkan Insight, 15/05/2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-officials-attempted-murder-cover-up-opposition-claims#sthash.di1ZN1x9.dpuf> (dostęp: 10 I 2017).
9. Macedonia protest: Albanians march in Skopje, BBC News, 14/06/2015, www.bbc.com/news/world-europe-33124942 (dostęp 25 VII 2017).
10. Macedonia Protesters Return to Streets After Clashes, Balkan Insight, 7/05/2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-stage-another-protest-against-police-brutality#sthash.Q6KymdkB.dpuf> (dostęp: 10 I 2017).
11. Macedonia Students Vow More Exam Protests, Balkan Insight, 10/12/2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-students-opt-for-more-protests> (dostęp: 20 I 2017).
12. Macedonia, Freedom House Report: Freedom of press, w: <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2016/macedonia> 9 (dostęp: 20 II 2017).
13. Macedonia: Defusing the Bombs, International Crisis Group Report, Skopje/Brussels, 9 July 2015, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/b75-macedonia-defusing-the-bombs.pdf> (dostęp: 17 I 2017).
14. Macedonia: The New Business Heaven in Europe?, w: <https://www.balkanicaucaso.org/eng/Areas/Macedonia/Macedonia-The-New-Business-Heaven-in-Europe-36588> (dostęp: 26 I 2017).
15. Macedonia's Media in Critical Condition, www.tol.org/client/article/22580-macedonias-media-in-critical-condition.html, (dostęp 25 VII 2017).
16. Macedonian Party Turns Screws on Soros-Funded NGOs, BIRN Analysis, 26/01/17, w: <http://www.balkaninsight.com/en/article/the-ruling-vmro-dpmne-party-s-new-campaign-against-soros-funded-ngos-accusing-them-of-being-foreign-mercenaries-is-taking-a-threatening-turn-01-26-2017> (dostęp: 26 I 2017).
17. Macedonians Protest Over Delays in Neskovski Probe, Balkan Insight, 30/09/2011, <http://www.balkaninsight.com/en/article/youth-anti-police-protests-in-macedonia> (dostęp: 10 I 2017).
18. Macedonians Stage Mass Protest for PM's Resignation, Balkan Insight, 17/05/2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-braces-for-big-anti-government-protest#sthash.77Z8NrB2.dpuf> (dostęp: 10 I 2017).
19. Macedonia's Colourful Revolution, BBC World Service Radio- Assignment, 27/06/2016, <http://www.bbc.co.uk/programmes/p03ygzfl> (dostęp: 10 I 2017).
20. *Maleski D.*, Macedonia's Road to the European Union, <http://www.newbalkanpolitics.org.mk/item/MACEDONIA'S-ROAD-TO-THE-EUROPEAN-UNION#.WYI6BE995QI> (dostęp: 13 I 2017).
21. Ohrid Framework Agreement, https://peaceaccords.nd.edu/site_media/media/accords/Macedonia_framework_agreement.pdf (dostęp: 8 I 2017).
22. *O'Sullivan F.*, How Paint Became a Weapon in Macedonia's 'Colorful Revolution', 9/05/2016, <http://www.citylab.com/politics/2016/05/macedonia-colorful-revolution-paint/481833/> (dostęp: 15 I 2017).
23. Second Report on The Factual Condition for Realisation of The Skopje 2014 Project Through Municipality Center, Amnesty International Report 21/05/2013, http://www.transparency.mk/en/images/stories/publications/report_second_sk2014.pdf (dostęp: 12 I 2017).

24. Special Prosecution New faces new hope in Macedonia, DW Europe, 23/05/2016, <http://www.dw.com/en/special-prosecution-new-faces-new-hope-in-macedonia/a-19277508> (dostęp: 15 I 2017).
25. Statement following the meeting of Commissioner Hahn with the political leaders of the former Yugoslav Republic of Macedonia, <https://europeanwesternbalkans.com/2015/06/11/statement-following-the-meeting-of-commissioner-hahn-with-the-political-leaders-of-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia> (dostęp: 20 I 2017).
26. *Stawowy-Kawka I.*, Albańczycy w Macedonii 1944–2001, Kraków 2014.
27. *Stawowy-Kawka I.*, Historia Macedonii, Wrocław–Warszawa–Kraków 2000.
28. Strona organizacji Protestiram: <http://protestiram.info> (dostęp: 10 I 2017).
29. *Szpala M.*, Kumanowo punktem zwrotnym w macedońskim kryzysie?, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-05-13/kumanowo-punktem-zwrotnym-w-macedońskim-kryzysie> (dostęp: 10 I 2017).
30. The Civil Society organised in European Level, Proceedings of the First Convention Brussels, 15 and 16 October 1999, http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/actes_sco_en.pdf (dostęp: 10 I 2017).
31. The Former Yugoslav Republic of Macedonia Early Parliamentary Elections 1 June 2008 OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report, <https://www.oscepa.org/documents/all-documents/election-observation/election-observation-statements/former-yugoslav-republic-of-macedonia/statements-10/2054-2008-parliamentary-1/file> (dostęp: 10 I 2017).
32. The Minority Report: Jobless Ethnic Albanians “Let Down by the State” (dostęp: 10 I 2017)
33. Thousands protest against Macedonia Government, Newsweek, 17/05/2015, <http://europe.newsweek.com/thousands-protest-macedonia-327407?rm=eu> (dostęp: 10 I 2017).
34. *Trpevska S.*, Macedonia, http://www2.mirovni-institut.si/media_ownership/pdf/macedonia.pdf (dostęp: 14 I 2017).
35. Walkiewicz W., Jugosławia: państwa sukcesyjne, Warszawa 2009.
36. *Żukiewicz P.*, Deficyt polityki społecznej w warunkach kryzysu gospodarczego. Zarys problematyki na przykładzie państw Bałkanów Zachodnich, Poznań 2013.
37. *Żyro T.*, Wstęp do politologii, Warszawa 2004.
38. Parliamentary Elections Macedonia 2016 Results, <https://rezultati.sec.mk/Parliamentary/Results?cs=en-US&r=r&rd=r1&eu=All&m=All> (dostęp: 14 XII 2016).
39. ‘Harangues’ Against Macedonian NGOs Reveal Gruevski’s Short Memory, Balkan Insight, 9.01.2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-s-harangue-against-ngos-has-selective-memory-01-05-2017> (dostęp: 9 I 2017).